
R a s p r a v e

UDK: 226.3 : 232.92
Stručni članak
Primljeno 4/98

EVANĐELJE DJETINJSTVA – ISUSOVO PODRIJETLO

Marinko Vidović, Split

Sažetak

Polazeći od činjenice da *Evadlja djetinjstva Isusova (EDI)* ne spadaju u bit evanđeoskog navještaja, auktor ovoga članka istražuje razloge toga opisa i njegovu uklopljenost u evanđeoski izvještaj. Odgovor na ta pitanja nalazi u Lukinu Prologu (Lk 1,1-4), gdje je vidljivo da i ti opisi spadaju u navještaj Crkve kao pokušaj otkrivanja tragova i znakova veličine osobe u koju se vjeruje nakon Pashe već u njezinim prvim danima.

Temeljni problem EDI jest njihova povijesnost. On se međutim lako rješava ispravnim poimanjem povijesti, koja je uvijek povijest protumačena u određenom ključu. I EDI jesu povijest protumačena vjeroispoviješću prve Crkve. Ovo tumačenje opravdano je specifičnošću kršćanske tradicije koju obilježava dinamizam vjernosti Isusu i trajne aktualizacije njegova života i djelovanja.

U okviru književne vrste evandolja kojom se narativnim načinom izražava teološka dimenzija dogodenoga, EDI imaju kao specifikum tipološko pripovijedanje. Naime, spasenjske događaje novije povijesti osvijetljavaju spasenjskim događajima ranije povijesti u mesijanskom ključu.

Zamjećujući tematsku podudarnost i razlike Matejeva i Lukina prikaza, auktor se ograničava na istraživanje Lukina EDI: najprije donosi epizode opisa i njihovu strukturu, koristeći se književnim kriterijem, a zatim egzegetski obrađuje perikopu navještenja Isusova rođenja (Lk 1,26-38), uočavajući neke nove naglaske u tumačenju: specifičnost Marijina materinstva, svetost rađanja djeteta, ulogu Božje riječi i Marijinu radosnu i željnu suradnju s Bogom.

Evandlje Isusova djetinjstva¹ (Mt 1-2; Lk 1-2) ima samo 180 redaka (Mt 48 i Lk 132) u kojima su jezgrovito izraženi vjerom uočeni

¹ Ubuduće se služimo kraticom EDI.

veliki događaji našega spasenja: Isusovo utjelovljenje, njegovo djevičansko začeće, njegovo mesijanstvo i Božje sinovstvo. Premda u prvim ostavljaju dojam biografskog opisa, samim time što spadaju u književnu vrstu evanđelja ne smijemo ih ubrajati ni u ondašnje ni u današnje biografske opise. Evanđelja su po definiciji navještaj radosne vijesti o spasenjskom značenju Isusove smrti i uskrsnuća (usp. 1 Kor 15,3-4). Nastaju oko kerigme o ovom spasenjskom događaju, i tek u sklopu nje pokazuju zanimanje za Isusovo javno djelovanje i, u konačnici, za njegovo djetinjstvo.

Prisjetimo se odmah na početku da postoji Evanđelje i bez izvještaja o Isusovu djetinjstvu,² a isto tako i Evanđelje koje u posve drugim kategorijama, filozofsko-teološkim, govori o istome sadržaju koji nalazimo u EDI (Ivanov prolog; 1,1-18). Jasno je dakle da izvještaji o djetinjstvu, kako nam ih donose Matej i Luka, ne spadaju u bit evanđeoskog navještaja. Nužno se stoga javlja pitanje: zašto se onda Matej i Luka uopće odlučuju za takav opis i zašto ga uklapaju u evanđeoski izvještaj? Čini se da najbolji odgovor na to pitanje možemo naći u Lukinu prologu u Evanđelje.

1. LUKIN PROLOG (1,1-4)

Ova četiri retka sadržajno su veoma zgusnut tekst, napisan stilom profanih pisaca (usp. 2 Mak 2,19-32), a otkrivaju nam Luku pisca, metodu njegova pisanja, sadržaj, izvore i svrhu njegova djela te odnose s prethodnicima.

Prije svega, Luka govori o prethodnim piscima koji su se bavili istim materijalom, istim događajima (πραγμάτων) koji se ostvariše među nama ili bolje rečeno, koje je Bog ostvario među nama (teološki pasiv). Razni pisci o tome su već sastavili izvještaj (διήγησις³), naime budući da se radi o ovome terminu, sastavili su više opis koji ističe dogođeno⁴ negoli opis koji uočava kerigmatsko-teološku dimenziju dogođenoga. Za ovu potonju dimenziju koristi se uglavnom termin εὐαγγέλιον.⁵

² Markovo evanđelje nema opisa Isusova djetinjstva, a on je tvorac ove književne vrste. Usp. G. Segalla, *Evangelo e Vangeli*, EDB, Bologna, 1993., str. 16-19.

³ Ovaj termin je novozavjetni hapaxlegomenon, a u LXX. susrećemo ga 12 puta.

⁴ Usp. E. Plümacher, EWNT, I. sv., Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln, 21992., stup. 778-780.

⁵ Usp. G. Strecker, EWNT, II. sv., Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln, 21992., stup. 176-186.

Izvor spoznaje ovih događaja jest tradicija (παράδοσις) koju preniješe svjedoci očevici i sluge riječi, drugim riječima, apostoli i sluge apostolske poruke čiji je glavni sadržaj Isus Krist, jer upravo to izriče tehnički termin kršćanstva ὁ λόγος i izričaj διακονία του λόγου.

Metoda kojom Luka pristupa svojim izvorima jest istraživačka. Ne preuzima ništa bez provjere, sve kritički istražuje kako bi došao do istine. Već ovdje Luka upozorava da smjera opisati i događaje koji izlaze izvan okvira onih koji su imali prave svjedoke očevidce. On pomno ispituje "sve od početka" (ἀνωθεν), tj. od samog rođenja Isusova.⁶ Ovo "od početka" do prvih svjedoka očevidaca za koje je Luka jednako zainteresiran sadržano je u prvim dvama poglavljima njegova Evanđelja, u EDI.

Osim metode istraživanja Luka govori i o metodi pisanja: želi napisati "sve po redu" (καθεξῆς), dakle ne želi nam predati zbirku Isusovih riječi i djela, neku vrstu antologije, nego izvještaj koji u principu slijedi kronološki redosljed.⁷

Na kraju proslova spomenuta je i svrha pisanja, naime osvjedočenje o pouzdanosti (ἀσφάλεια) svega u čemu si poučen. Obraća se izravno Teofilu, a neizravno svima koji su religiozni, jer ime Teofil može biti samo simboličko ime za svakoga Bogoljuba, svakog religioznog čovjeka. S ovakvom svrhom pisanja Luka se izravno uključuje među one koji poučavaju, dakle samo je jedan u nizu navjestitelja Crkve koji ne razdvajaju strogo događanje od tumačenja dogođenoga, ne cijepaju ono što su vidjeli od onoga što su shvatili, ne prave oštru razliku između povijesti i njezina značenja, a upravo takav pristup stvarnosti karakterizira navještaj Crkve. To nije navještaj o nekom apovijesnom ili nepovijesnom događanju, nego je navještaj povijesnih događaja shvaćenih svjetlom uskrsne vjere i svjetlom Duha Svetoga. Crkva naviješta protumačena povijesna događanja, a ključ tumačenja jest povijest spasenja ili Božje djelovanje u ljudskoj povijesti ili kroz nju.

EDI pokušavaju dakle u ovome ključu otkriti tragove i znakove veličine osobe u koju Crkva vjeruje na kraju, nakon Pashe, već u njezinim prvim danima. Poručuju nam da je Isus koji je uskrsnuo i koji je prošao Palestinom učeći i čineći dobro, isti Isus koji je začet po Duhu i rođen od Djevice Marije.

⁶ Usp. H. Schürmann, *Das Lukasevangelium*, I. dio, *HThKNT III/1*, Freiburg-Basel-Wien, 1982., str. 6-7.

⁷ Od svih Evanđelista jedino je Luka zainteresiran za kronologiju događanja.

2. POVIJESNOST - GLAVNI PROBLEM EDI

Proučavanje EDI najčešće se vrti oko problema njihove povijesnosti; temeljno pitanje je da li se ono što je ispriopovijedano doista dogodilo ili je pripovijedanje samo način da se izraze teološke ideje i vjera u Isusa, ne teološko-tehničkim nego narativnim-pripovjedačkim terminima. Pitanje što je povijest, a što tumačenje povijesti, što je dogođeno, a što protumačeno dogođeno nije nipošto lagano i sva rješenja na ovome području samo su hipotetske naravi, podložna mnogim predrasudama i filozofskim sustavima.⁸

Svakako, pretjerani skepticizam u pogledu povijesnosti onoga što je ispovijedano u EDI nije opravdan. Naime, kad se kaže da je i ovdje sve ispriopovijedano u svjetlu pashalnog iskustva, na temelju onoga što se o Isusu znalo i vjerovalo tek nakon pashalnog ministerija, to nije nikakva negativna prosudba povijesnosti ovih izvještaja. Svako povijesnosti vlastito je da nije filmska vrpca, da nije posve suvremena onome o čemu govori, nego predstavlja događaje upravo kao povijesne, kao prošle, i to na temelju kasnijih spoznaja i shvaćanja. Istina, ovdje je potrebno razjasniti u kojoj mjeri kasnije shvaćanje modificira predstavljanje prošlih događanja, ali to nije osobitost samo Evandjelja nego svake povijesti. Stoga evanđeoski izvještaji čije je polazište religiozna impostacija stvarnosti i svjedočenje događaja spasenja u Isusu Kristu, nisu ni kronike, ni biografije, nego dokumenti vjere kao kasnijeg shvaćanja u čijem ključu se odčitavaju prošla događanja. U tom smislu, načelno govoreći, jednako su povijesni kao i svaka druga povijest, jer je svaka povijest protumačena povijest, samo što je ključ odčitavanja koji se otkriva u evanđeoskim izvještajima drukčiji od ključa odčitavanja nekih drugih povijesnih izvještaja.

Važno je zamijetiti da povijest, povijesnost u smislu njem. riječi *Geschichtlichkeit*, nije nikada nešto objektivno izvan čovjeka, nego se događa u interakciji faktuma - dogođenog (njem. *historisch*) i čovjekova doživljavanja i proživljavanja dogođenog. U tom smislu možemo reći da je struktura sveukupne stvarnosti sakramentalna, da je dogođeno znakovito i višeznačno te da tek u ljudskom tumačenju postaje jednoznačno i smisljeno.

Ako promatramo sliku koju Evandjelja daju o Kristu, imamo dojam trajne hijeratizacije povijesno-zemaljskog Isusa. On je tako božanski da njegovo zemaljsko djelovanje slično na interludij između njegova dolaska među ljude i odlaska u nebeski svijet. Ako je tako,

⁸ Usp. AA.VV., *Storia*, u: Dizionario di Teologia Fondamentale (ur. R. Latourelle i R. Fisichella), Cittadella, Assisi, 1990., str. 1177-106.

onda moramo zaključiti da nam je izvorna slika o Isusu, u smislu pozitivističkog historicizma koji isključuje vjeru, na određeni način sakrivena, da je do te mjere transfigurirana ispovijedanjem vjere da mi ne poznamo drugoga doli Isusa naviješanog i ispovijedanog kao Krista i Gospodina.⁹

Evandjelja kakva danas imamo rezultat su dugog procesa refleksije u obliku kateheze, kulta, polemike, aktualizacije, interpretacije,¹⁰ itd. I prihvaćajući tradicije koje im prethode, evandelisti ih nisu samo prenijeli, nego domislili i obilježili teološkim perspektivama koje su vlastite svakome pojedinome. Kršćanska vjera pretpostavlja i sadrži vezu i kontinuitete između fenomena Isus i tumačenja koje prvotna Crkva daje o njemu. Pitanje je samo čime je opravdano ovo tumačenje Pracrkve?

Na to pitanje možemo kratko odgovoriti: opravdano je specifičnošću kršćanske tradicije. Ova je obilježena dvostrukim dinamizmom: dinamizmom vjernosti Isusu i dinamizmom aktualizacije i produbljenja koji je povezan uz uvjerenje da Isusov život, djela i riječi trebaju razjašnjavati uvijek nove probleme života.¹¹ Crkva prihvaća Isusa ne kao blago koje treba čuvati u trezoru, nego kao živu riječ koja je sposobna razjasniti uvijek nove životne situacije. Ovaj dvostruki dinamizam vjernosti i aktualizacije obilježava ono što nazivamo Isusov stil, a tako i stil i ponašanje prvotne Crkve. Tumačenjem i aktualizacijom Crkva ne pripisuje povijesnost događaju koji se nije dogodio, nego otkriva spasenjsku nosivost onoga što se dogodilo. To otkrivanje izražava različitom terminologijom: svjedočenje, služenje riječi, poučavanje, naviještanje, evangeliziranje. Svi ti termini otkrivaju nam zajednicu koja se ne okreće za svakim vjetrom koji puše, nego zajednicu koja živi znakom vjernosti Isusu. Vjera i vjernost sigurno su naslonjeni na povijesnost Isusa iz Nazareta, ali ne dinamizmom povjesničareva, nego dinamizmom evangelizatorskog djela. Za povjesničara je važno odrediti i protumačiti događaj u okolnostima u kojima se dogodio; za evangelizatora je važno da ovaj događaj, a da ne gubi svoju povijesnu važnost i izvorno značenje, postane značajan za nova vremena i situacije, čak i pod cijenu da ga se malo udalji od izvornoga konteksta. Crkva odčitava dogođeno otkrivajući mu uvijek i iznova značenje koje je u njemu prisutno kao u nukleusu.

⁹ Usp. J. Gnllka, *Jesus von Nazret. Botschaft und Geschichte*, HThKNT Supplementband 3, Freiburg-Basel-Wien, 1990., passim.

¹⁰ Usp. P. Grech, *Ermeneutica e teologia biblica*, Borla, Roma, 1986., str. 242-277.

¹¹ Usp. G. Segalla, *Evangelo e Vangeli*, EDB, Bologna, 1993., str. 38-39.

3. KNJIŽEVNA VRSTA EDI

Sama činjenica da su opisi djetinjstva Isusova uključeni u Evandjelja pokazuje njihovu temeljnu književnu vrstu. Spadaju u književnu vrstu evandjelja. A evandjelje kao književna vrsta obilježeno je kerigmatskom naracijom - pripovijedanjem događaja u kojima se otkriva Božji zahvat u spašavanju čovjeka.¹² Drugim riječima, Evandjelja uočavaju teološko značenje događaja i iznose ga na narativan, a ne spekulativno-konceptualan način, kako to, primjerice, čini Pavao. Unutar ove opće, postoje i druge književne vrste kao sredstvo iznošenja uočene teološke istine, ili bolje rečeno teološke dimenzije dogođenoga.

EDI su pripisivana različitim književnim vrstama za koje se smatralo da mogu najbolje izraziti Božju objavu koja se dogodila u osobi Isusa iz Nazareta. Pripisivalo ih se legendama ili čak basnama, premda im manjka poučni karakter u smislu isticanja jedne vrline koju svakako treba nasljedovati, a koji je tipičan za ove književne vrste. Nadalje, u njima se vidjelo midraško izlaganje za koje je tipično aktualiziranje i razjašnjenje Pisma, bilo pešerskim tumačenjem svakog retka zasebno, bilo hagadskim tumačenjem, koje karakterizira propovijedi. Istina je da se u ova dva poglavlja nalaze mnoge aluzije na SZ, kod Lk, ili navodi ostvarenja SZ, kod Mt (1,22s; 2,5s. 15.17.23), ali ovakvu povezanost sa SZ-om najbolje je odredio H. Schürmann kad ju je nazvao "tipološko pripovijedanje".¹³ Luka očituje značenje spasenjskih događaja, postavljajući ih u svjetlo prethodnih spasenjskih događanja i koristeći riječi i motive SZ-ih naracija. Pripovijedanje je tipološko u smislu da se starozavjetni događaji i osobe uzimaju kao tipovi za događaje i osobe NZ-a. Tipologija po definiciji označava sučeljavanje osoba, događaja ili stvari koji su vremenski određeni kao prethodni i susljedni, gdje se u prethodnom događaju, osobi ili stvari uočava prefiguriranje onoga susljednoga i gdje je susljedno opisano u kontrapunktu s prethodnim ili predstavljeno kao njegovo nadilaženje.¹⁴ Tipološko shvaćanje i tumačenje SZ-a ima ovdje u EDI posebnu oznaku: ono je mesijansko. Naime, polazi se od uvjerenja da povijesno spasenjsko djelovanje Božje doseže vrhunac u Kristu i s te točke gledišta prethodno djelovanje biva obilježeno kao priprava, nagovještaj ili proroštvo za ono što se događa.

¹² Usp. G. Segalla, *Evangelo e Vangeli*, EDB, Bologna, 1993, str. 19-20. Auktor izričito kaže: "...il vangelo è un genere storico-cherigmatico" (str. 20).

¹³ Usp. H. Schürmann, *Das Lukas-evangelium*, I. sv., HThKNT III/1, Freiburg-Basel-Wien, 1982., str.18-25, ovdje 23.

¹⁴ Usp. H. Conzelmann, *Teologia del Nuovo Testamento*, Paideia, Brescia, 1991., str. 223-224.

Za izražavanje ovakvoga gledišta najprikladniji je apokaliptički rječnik kojim se relativno lako izriče prodor Božje onostranosti u ljudsku ovostranost, kojim se povijesni događaj otvara i pretvara u objaviteljski događaj upravo snagom riječi iz Božjega svijeta (ovdje anđela). U kontekstu tipološkog određenja EDI možemo reći da su ona vjerničko pripovijedanje po primjeru kasnojudejske hagade, koje, na temelju tradicije, vjerom prepoznaje božansko Isusovo porijeklo i izražava ga tipološkim shvaćanjem Pisma i apokaliptičkim rječnikom. Riječ je dakle više o homologetskom (priznavalačko ispovjedačkom) nego kerigmatskom pisanju povijesti.

EDI spadaju među teološke spise u smislu da se manje zaustavljaju na prikazivanju činjenica, a više na ispitivanju teološke važnosti događaja.

4. TEMATSKA PODUDARNOST MT I LK U EDI

Čitajući EDI, lako je zamijetiti da su Mt i Lk posve nezavisni jedan od drugoga, jer svaki na svoj način obrađuje predaju u pisanu ili usmenu obliku koju slijedi. Matej je više teolog-apologeta pučkog tipa pripovijedanja i umjetničko-simboličkog prikazivanja, a Luka je više književnik koji želi pokazati da su navještaj i pouka Crkve njegova vremena utemeljeni na apostolskom propovijedanju i da se s njom potpuno poklapaju.

Ipak, Mt i Lk se u bitnosti slažu. Svaki na svoj način govori o Marijinim zarukama s Josipom (Mt 1,8; Lk 1,27; 2,5); o Isusu kao sinu Davidovu (Mt 1,1; Lk 1,32) po Josipu (Mt 1,16.20; Lk 1,27; 2,4); o objavi imena Isusova (Mt 1,21; Lk 1,31); o začecu i rođenju Isusovu po Duhu Svetom od Marije Djevice (Mt 1,21.23.25; Lk 1,31; 2,6s); o Betlehemu kao mjestu rođenja (Mt 2,1.5s; Lk 2,1,s); o boravku u Nazaretu (Mt 2,23; Lk 2,39.51). Na temelju ovoga vidimo da je apostolska Crkva imala ujednačenu "istinu" vjere o Isusovu djetinjstvu.¹⁵

Slaganje u bitnosti ne isključuje različita gledanja i različite teološke perspektive. Tako se kod Mateja anđeo Gospodnji javlja Josipu, on je u središtu pozornosti i optike Matejeva gledanja; kod Luke Gabrijel se javlja Mariji, i nema spominjanja Josipove tjeskobe, jer je Marija u središtu pozornosti i optike Lukina gledanja. Luka govori opširno o navještenju i rođenju Ivana Krstitelja, a Matej ne spominje

¹⁵ Usp. C. Tomić, *Isus iz Nazareta Bog – s nama. Evanđelje po Mateju (1-2), po Luki (1-2), po Ivanu (1,1-18)*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1990., str. 111-112.

Ivana. Po Luki Isus se rodio u Betlehemu u povodu popisa stanovništva; po Mateju kao da Josip i Marija tu žive i naknadno se sele u Nazaret. Luka poznaje pohod pastira, dok Matej spominje pohod mudraca. Očito je da su do Mateja i Luke došle različite predaje i da im svaki od njih daje pečat svoje vjere, osjećajnosti i književnoga stila. Povezuje ih prožetost istom ljubavlju prema Sinu Božjemu istim poštovanjem prema predajama.

5. EDI KOD LUKE – EPIZODE I NJIHOV RASPORED

Kao vrstan književnik između proslova (1,1-4) i pravog izlaganja (5,1ss) Luka smješta narativni uvod (1,5-4,44) koji konstruira paralelnim scenama s ciljem određene usporedne prosudbe (*synkrisis*), naime uspoređuje osobe Ivana Krstitelja i Isusa. Ujedinjenost ovoga narativnog uvoda određuje upravo usporedba između Ivana i Isusa, a artikulirana je u dvijema većim susljednim cjelinama: 1,5-2,52 i 3,1-44, *Evandjelje djetinjstva*, prva, i glavni potezi javnoga života, druga cjelina. Premda autonomno strukturirana, ova dva dijela imaju značajne paralele koje očituju njihovo kompozicijsko i funkcionalno jedinstvo. Tako, u 1,80 Ivan se nalazi “u pustim predjelima”, a u 3,2 još uvijek je u “pustinji”, gdje ga doseže Božja riječ; Ivan naviješta obraćenje za otpuštanje grijeha (3,3) upravo kao što je nagoviješteno u hvalospjevu *benedictus* (3,22; 4,3.9), što pretpostavlja govor o njegovu djetinjstvu (1,35); narativne cjeline završavaju uvijek povratkom u Nazaret (1,56; 2,39-40.51 i 4,10-16ss), a iz Nazareta Isus silazi u Kafarnaum (4,31ss).

Između ova dva dijela postoje i značajne razlike. Tako je npr. Ivanova figura u 1,16-17 predstavljena u svijetlu Mal 3,1 i 4,5-6, dok je u 4,5-6 izričito predstavljena kao ispunjenje Izaijina proroštva iz 40,3-5). Ovo drugo predstavljanje Ivana puno jasnije od prvoga usmjereno je Isusovoj osobi.

Laurentin¹⁶ je prvi, u čemu su ga slijedili mnogi,¹⁷ na temelju književno-sadržajnih značajki podijelio Lukino EDI (1,5-2,52) u dva paralelna diptiha: dva navještaja i dva rođenja. Uvažavajući neke tipično Lukine književne postupke, možemo ga podijeliti i u dva

¹⁶ Usp. R. Laurentin, *Structure et théologie de Luc I-II*, Ebib, Paris, 1957.

¹⁷ Usp. R. E. Brown, *La nascita del messia secondo Matteo e Luca*, Assisi 1981., str. 329-335; H. Schürmann, *Das Lukasevangelium*, I. sv., HThKNT III/1, Freiburg-Basel-Wien, 1982., str. 25; L. Sabourin, *Il Vangelo di Luca. Introduzione e Commento*, PIEMME, Roma, 1985., str. 52-53; C. Tomić, *Isus iz Nazareta Bog - s nama*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb. 1990., str. 118s.

triptiha koji su susljedni i paralelni (1,5-56 i 1,57-2,40) s epilogom u 2,41-52. Podjela na triptihe izgledala bi na sljedeći način:¹⁸

Prvi triptih (1,5-56)

a) Navještaj Zahariji o Ivanovu začeću i njegovu poslanju da pripravi narod (1,5-25);

b) Navještaj Mariji o začeću Isusa, Sina Božjega, djelovanjem Duha Svetoga (1,26-38);

c) Susret dviju majki, kad Ivan osjeća spasenjsku Isusovu prisutnost, čime se očituje Isusova superiornost nad Ivanom (1,39-45); završava s *Magnificatom* (1,46-55) i povratkom u Nazaret.

Drugi triptih (1,57-2,40)

a) Rođenje, obrezanje, davanje imena i Benedictus (1,57-80), gdje se nagoviješta da Ivan treba pripremiti put Gospodinu (1,76);

b) Rođenje, objavljivanje Spasitelja Krista-Gospodina (2,11), pastirima i obrezanje-davanje imena Isusu (2,1-21);

c) Susret Marije i Isusa sa Šimunom i Anom, gdje se očituje spasenjska vrijednost Isusove osobe; hvalospjev *Nunc dimittis* (2,29-32), i proroštvo koje se tiče Marije (2,22-38). I ovaj drugi triptih zaključen je povratkom u Nazaret (2,39-40).

Završna epizoda pronalaska u hramu predstavlja epilog koji predoznaučuje Isusovo buduće poslanje, njegovo udaljavanje od obitelji i potpunu posvećenost izvršenju volje Očeve (2,49).

Nije nam nakana ovdje tumačiti cijelo EDI kod Luke. Ograničavamo se na jednu perikopu koja može poslužiti kao uzorak za tumačenje drugih. Uzimamo perikopu iz prvoga triptiha o navještenju Mariji o začeću Isusa, Sina Božjega, djelovanjem Duha Svetoga (1,26-38).

6. NAVJEŠTAJ ISUSOVA ROĐENJA (LK 1,26-38)

U većini suvremenih prijevoda ova perikopa naslovljena je kao "Navještaj Isusova rođenja".¹⁹ Ovime je određena njezina književna

¹⁸ Usp. G. Segalla, *Evangelo e Vangeli*, EDB, Bologna, 1993., str. 185-187.

¹⁹ Vidi, B. Duda - J. Fučak, *Biblija*, KS, Zagreb, 1987; Lj. Rupčić, *Novi Zavjet*, Naša ognjišta, Tomislavgrad, ⁵1996; A. Girlanda i dr., *La Bibbia. Nuovissima versione dai testi originali*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo, 1986.; *La Bible - TOB*, Cerf, Paris 1992.

vrsta, koja je dobro poznata u SZ-u. Tamo susrećemo mnoge slučajeve u kojima nebeski glasnik nekoj starijoj ili besplodnoj ženi naviješta majčinstvo posebnim Božjim zahvatom koji nadilazi dotada poznate naravne zakone.²⁰ Glavni elementi ove posebne književne vrste su sljedeći: 1. Pojavak anđela; 2. Reakcija žene kojoj se anđeo obraća; 3. Anđelov navještaj; 4. Teškoće njegova ostvarenja izražene od osobe kojoj je usmjeren; 5. Anđelovo davanje znaka u prilog Božjega zahvata, a u svrhu uvjeravanja osobe. Kako vidimo, mnogi elementi ove sheme odgovaraju našem tekstu.

Njemački egzeget Klemens Stock²¹ vidi u ovom tekstu književnu vrstu poziva, temeljeći se na starozavjetnom tekstu Gideonova poziva (Suc 6,11-24). U ovoj optici naglasak je stavljen ne toliko na Božji zahvat, koliko na Marijinu ulogu u Božjem planu spasenja.

Teško se opredijeliti za jednu od ovih književnih vrsta: navještenja i poziva.

Perikopa je sastavljena od dva dijela: najprije u rr. 26-27 nalazimo uvod, gdje saznajemo okolnosti susljednog događanja, koje je (II. dio) opisano u rr. 28-38. Opis događanja dobro je obilježen, uokviren kratkim vijestima o dolasku (r. 28) i odlasku anđela (r. 38b). Možemo ga podijeliti u tri manje cjeline određene anđelovom inicijativom i Marijinom reakcijom koja je uvijek uvedena rastavnim veznikom *de* (rr. 29,34,38). Imamo tako tri manje cjeline centralnog događanja: rr. 28b-29: anđelov pozdrav i Marijina reakcija, 30-34: anđelov navještaj i Marijina reakcija; 35-38a: anđelovo tumačenje i Marijina reakcija.

a) Uvod - osobe i okolnosti (1,26-27)

Početnom vremenskom naznakom "u šestome mjesecu" stvorena je čvrsta veza s prethodnom perikopom. U r. 24 kaže se da se Elizabeta krila pet mjeseci od dana kad je zatrudnjela, a sada se kaže da je anđeo poslan u šestome mjesecu, dakle šest mjeseci nakon što je bio poslan Elizabeti.

Odmah na početku naznačeno je anđelovo ime: "anđeo Gabrijel". Ne nalazimo ga nigdje drugdje u Bibliji, osim u Dan. Poslan je od Boga. Ne spominje se svrha njegova dolaska, nego osoba kojoj se treba obratiti. Osoba živi u galilejskom gradu/mjestu imenom Nazaret, i više se naglašava da se radi o Galileji nego o Nazaretu.

²⁰ Najpoznatiji su tekstovi: Post 18,9-15; navještaj Sari; Suc 13,2-7: navještaj rođenja Samsonova.

²¹ K. Stock, *Die Berufung Marias (Lk 1,26-38)*, u: Bib 61 (1980), str. 457-491.

Možda se u ovakvoj naznaci može uočiti kontrast s prvim poslanjem anđela Zahariji u jeruzalemski hram. Galileja je, za razliku od Jeruzalema, marginalno područje izloženo poganima (usp. 1 Mak 5,14-23).

Anđeo je poslan djevici i ova riječ je dvaput ponovljena. Pismo rijetko govori o djevicama (Mt 25,1.711 u parabolii; Dj 21,9; 1 Kor 7,25-38; 2 Kor 11,2; Otk 14,4), a ovdje se inzistira na takvom stanju. Djevica je zaručnica čovjeka imenom Josip. Izraz "iz kuće Davidove" može se odnositi i na djevicu i na Josipa. Tek u kontekstu 2,4, gdje se kaže da je "Josip bio iz doma i loze Davidove", jasno je da ovaj izraz određuje Josipa. Ovaj izraz priprema navještaj da će Marijinu Sinu biti dano prijestolje Davida, oca njegova (1,32), ili još bolje, njime se izražava Isusovo mesijansko dostojanstvo. Djevičino ime je Marija, što etimološki znači "zvijezda mora" ili "gospodarica", ali ovdje je više upotrijebljeno zbog spomena na Mojsijevu sestru nego zbog etimologije.

b) *Anđelov pozdrav i Marijina reakcija (rr. 28-29)*

Anđeo se predstavlja Mariji u kući i pozdravlja je. Riječi pozdrava neusporedive su s bilo kojim drugim navještajem čudesnog rođenja. Svaka upotrijebljena riječ ima obični i dublji smisao. Tako, χαίρει može biti uobičajen grčki pozdrav "zdravo", a može biti i imperativ u značenju veseli se, raduj se, kliči od radosti! Izraz κεχαριτωμένη može označavati osobu ispunjenu milošću, ali i puno više kad se uzme u obzir upotrijebljeni glagolski oblik. Izraz ὁ κύριος μετὰ σοῦ može biti uobičajen pozdrav ili izraz posebne Božje blizine.

Lk relativno često rabi glagol χαίρω (12x; Mt 6x, Mk 2x i Iv 9x), i to gotovo uvijek u njegovu punom značenju "radovati se". Kad govori o pozdravu, radije upotrebljava židovski oblik "mir vama" (10,5; 24,36). Ovom riječi anđeo upravlja Mariji poticaj na radost i obilježava je kao kćerku Siona (usp. Sof 3,14-17; Zah 9,9; 2,14),²² kao predstavnicu i izdanak novog izabranja, eshatološke spašenosti koju su navijestili proroci, a koju Bog započinje ostvarivati.

Anđeo joj se ne obraća imenom, nego izrazom κεχαριτωμένη, što je vokativ participa perfekta pasiva od glagola χαριτώω. Glagol je uzročan, a označava očitovanje milosrđa, dobrohotnosti, milosti. Jer se radi o pasivu istaknuto je više Božje djelovanje nego učinak tog djelovanja. Luka pozna izraz "pun milosti" (πάσης χάριτος, Dj 6,8), ali ga ovdje ne rabi, jer inzistira na Božjoj aktivnosti dobrohotnosti

²² Formula χαίρει u LXX. stoji uvijek u kontekstu u kojem je Sion pozvan na mesijansku radost u perspektivi budućnosti.

prema Mariji. Njime je obilježeno Marijino stanje (usp. Hoš 1,6), poziv i poslanje koje očituje Božju dobrohotnost (usp. Suc 6,12).²³

Izraz ὁ κίριος μετὰ σοῦ u ovoj ili sličnoj formulaciji nalazimo 103 puta u SZ-u i 13 puta u NZ-u. Samo u dva odlomka (Suc 6,12 i Rut 2,4) ima ulogu pozdrava, a u većini označava odnos Boga s ljudima, njegovu ne toliko statičnu prisutnost koliko dinamičnu snagu koja ima različite vidove: zaštitu, pomoć, oslobođenje, blagoslov, uspjeh, odgonjenje straha i poticaj na hrabrost. Gotovo uvijek izražava izjavu, a ne želju. Najbližu paralelu ne samo rječnički nego i kontekstualno nalazimo mu u Suc 6,12ss. Po njoj ovim izrazom Mariji biva upućen poziv na ulogu koju će ostvariti posebnom Božjom pomoću: ulogu djevičanskog materinstva. Ovo je jasno iz strukture samoga teksta. Kao što prvi dio anđelova pozdrava priprema prvi navještaj, tako i ovaj drugi dio priprema drugi navještaj: "Duh Sveti sići će na te"; bez osjenjenosti Duhom Marija ne može djevičanski začeti onoga koji će biti nazivan Sinom Božjim.

Marijina reakcija ne na anđelov pojavak, nego na anđelove riječi opisana je pod dvostrukim vidom: emocionalnim ("smete se") i razumskim ("stade razmišljati"). Glagol διαταράσσειν preveden kao "smete se" jest novozavjetni *hapax legomenon*, a izražava najveći mogući stupanj uznemirenja. Pretpostavlja da je Marija dosegla određeno početno razumijevanje anđelovih riječi, jer potpuno neshvaćanje određene riječi ne može izazvati uznemirenje. Glagol διαλογίζεσθαι preveden kao "stade razmišljati" označava mentalnu radnju vrednovanja i reflektiranja prije bilo kakvog zaključka. Objekt ovog razmišljanja jest specifičnost anđelovih riječi (ποταπός).

c) *Anđelov navještaj i Marijina reakcija (rr. 30-34)*

Kad ponovno progovara, anđeo najprije sokoli Mariju, izvlači je iz njezine zabrinutosti koju su uzrokovale prethodne riječi (r. 30), zatim očituje Marijino poslanje (r. 31) i ulogu za koju je određen Marijin Sin (rr. 32-33).

Izrazom "ne boj se", koji u SZ-u označava i obilježava teofanije (usp. Tob 12,17), a u NZ-u ukazanja Uskrsloga učenicima (usp. Mt 28,5; Mk 16,6; Lk 24,38), više se odgoni Marijina briga pred onim što je shvatila nego strah za vlastitu osobu. Briga se uklanja prihvaćanjem Božje milosti, tj. milosrđa kao njegova temeljnog raspoloženja prema čovječanstvu (usp. Post 6,5-8 - Noa 18,3; - Abraham 19,9; -

²³ Usp. I. de la Potterie, *Κεχαριτωμένη* en Lc 1,28, u: *Bib 68* (1987) 357-382; 480-508.

Lot; Izl 33,12.13 – Mojsije). Sve što se događa, dolazi od Boga, a ovo uvjerenje je temelj ispravnog ponašanja.

Marija ima ulogu biti majka, a specifičnost njezina materinstva već je naznačena time što treba djetetu dati ime koje je Bog odredio. Činjenica da Bog određuje ime, označava poseban odnos ovoga djeteta s Bogom.

Dijete će biti veliko, Sin Svevišnjega, imat će kraljevsko dostojanstvo. Izraz "velik" u apsolutnom obliku koristi se u SZ-u za Boga (Pss 47,1; 95,4; 144,3; 76,14). Djetetovo sinovstvo u odnosu prema Svevišnjemu nije određeno prvenstveno njegovim djelovanjem kao kod drugih osoba za koje se upotrebljava, već njegovim bićem, i kao Sin će biti priznat ("zvat će se"). On će definitivno ostvariti mesijanska obećanja izražena aluzijom na različite starozavjetne tekstove (2 Sam 7,12-16; Ps 89; 132,11s; Iz 9,5s; Jer 22,29s; 23,5s; 33,14-26; Zah 6,12s). On će biti uosobljena vjernost Boga Savezu, ostvarit će živa i snažna iščekivanja sveg SZ-a. Ostvarenje toga Luka vidi ponajprije u Isusovu sjedanju s desne Ocu, u njegovu uskrsnuću (usp. Dj 2,30s), tako da se čini da Lukin opis Isusove uloge i ovdje na početku ima retrospektivnu perspektivu. Njegova postpashalna uloga i značenje često se opisuje kategorijama, 'vladati', 'gospodstvo', 'prijestolje'. Ipak, Isusovo gospodstvo vidi se i u njegovoj zemaljskoj aktivnosti kojom se obraća narodu i kojom jamči spasenje.

Do sada je Marija šutjela, a sada prvi put progovara: "Kako će to biti kad ja muža ne poznajem?" Traži razjašnjenje uloge koju joj Bog po anđelu povjerava, jer se njezino aktualno stanje kosi s takvom ulogom. Mnoga su pitanja koja izaziva ovo Marijino pitanje. Osnovno je: zar je čudno da će žena koja je već zaručena roditi? Neki tumači stoga, na temelju njezina upita, zaključuju da je Marija zavjetovala djevičanstvo i zato tako pita.²⁴ Drugi tumači kažu da je ovo Marijino pitanje uvjetovano ne toliko njezinim stanjem, koliko stanjem čitatelja. Izraz "ne poznavati muža/čovjeka" u svim starozavjetnim tekstovima izražava stanje djevičanstva, i to aktualno, a ne buduće ili namjeravano buduće stanje. Njime se obilježava još neudana djevojka. Čini se da je Marijin upit najbolje shvatiti kao njezinu potvrdu anđelovih riječi i traženje daljnjega razjašnjenja. Anđeo je do sada govorio samo o njezinu materinstvu, a ništa nije rekao o ocu budućega djeteta. U otvorenosti Bogu Marija traži razjašnjenje uloge koju joj Bog povjerava. Ne isključuje da otac djeteta može biti i Josip, ali traži što je Bog naumio. U ostalim starozavjetnim

²⁴ Ovo je uglavnom patrističko tumačenje koje je danas sve više kontestirano, premda još uvijek zastupano. Usp. R. Laurantin, *I vangeli dell'infanzia di Cristo*, Cinisello Balsamo, 1985., ad locum.

navještajima čudesnoga rođenja stanje je posve drukčije od onoga Marijinog; Hagar je već trudna (Post 16,11s); Abrahamu kao i Zahariji rečeno je da će mu njegova žena roditi sina (Post 17,19; Lk 1,13); Samsonovoj majci materinstvo je čudesno zbog njezine sterilnosti. Za Mariju ne vrijedi ništa od toga. Njezino pitanje samo očituje njezinu otvorenost Božjim planovima.

U kontekstu činjenice da je Marija već udana, budući da su zaruke prema židovskom zakonu već prvi stupanj braka, njezina tvrdnja da ne poznaje muža izražava njezino aktualno stanje i u najboljem slučaju želju, usmjerenost i privlačnost djevičanstva. Ova želja još nije prešla u odluku, jer je u društvenom ambijentu u kojem je živjela bila gotovo nemoguća,²⁵ ali sada po anđelovim riječima može biti ostvarena.²⁶

d) Anđelovo tumačenje i Marijina reakcija (rr. 35-38a)

U svom odgovoru anđeo tumači Božje planove. Njezino materinstvo bit će plod Duha Svetoga i zato će dijete bit sveto, Sin Božji. Kao potvrdu toga, anđeo, a da Marija ne traži znak, daje znak Elizabete, nerotkinje koja je već u šestom mjesecu trudnoće.

Duh Sveti je poistovjećen sa silom Svevišnjega zbog specifičnosti njegova djelovanja. "Silazak" izražen glagolom ἐπερχεσθαι označava samo pasivnost osobe kojoj je Duh upućen, dakle aktivnost Duha, a ne izražava način djelovanja Duha. Slično izražava i glagol ἐπισκιάζειν - osjeniti, koji se odnosi na djelovanje sile Svevišnjega. Označava moćnu prisutnost Boga i kontakt ljudske osobe s njom. Njime je Marija aluzivno naznačena kao novi "kovčeg saveza", kao mjesto Božje prisutnosti (usp. Izl 40,35). Oba izraza označavaju da je sam Bog uzrok Marijina materinstva, bez tumačenja načina kako je ostvarena ova uzročnost.

Specifičnost ovoga djeteta označena je njegovim porijeklom - "zato". Ono što prevodimo s 'dijete', 'čedo', izraženo je participom srednjeg roda τὸ γεννώμενον, doslovno 'rođeno'. Ovime se više inzistira na karakteru, kvaliteti onoga koji će biti rođen.

Grčka konstrukcija dopušta dva prijevoda anđelovih riječi: "Sveto koje će se roditi bit će nazvano Sinom Božjim", ili "Ono što će se roditi, bit će nazvano sveto, Sin Božji". Iz Lk 4,34, gdje Isusov

²⁵ Starozavjetni stav prema djevičanstvu najbolje je izražen u knjizi Sudaca u pogledu Jeftinog zavjeta i njegove kćeri koja oplakuje djevičanstvo, jer po očevu nepromišljenom zavjetu mora umrijeti prije nego što je upoznala muškarca (11,29-40).

²⁶ Ovako tumači I. de la Potterie, *Maria nel mistero dell'alleanza*, Marietti, Genova, 1988., str. 55-59.

identitet u prvom susretu s demonom biva određen kao "Svetac Božji", možemo zaključiti da je 'sveto' imenski predikat koji je pobliže određen isto tako imenskim predikatom 'Sin Božji'. Dakle, dijete koje će biti rođeno bit će nazvano svetim i Sinom Božjim.

Nije isključen još jedan prijevod i tumačenje ovih anđelovih riječi. Naime, u ovom sklopu riječ "svet" može se odnositi na način rađanja djeteta. Nije riječ o budućoj Isusovoj svetosti, nego o načinu, svetom načinu rađanja djeteta. Možemo prevesti: "Zato ono što će roditi na svet način ("santamente") bit će nazvano Sinom Božjim".²⁷

Znak Elizabete koju anđeo spominje ima najprije književnu ulogu (povezuje ovu s prethodnom i susljednom perikopom), ali i apologetsku. Odgovara svima onima koji ne vjeruju u djevičansko začće po sistemu "a minore ad maius". Kao što je sterilna Elizabeta mogla začeti, i to u starosti, snagom Božjom, tako i Marija tom istom snagom može začeti kao djevica. Ovaj priziv na Elizabetu ističe izvanrednost, ali i stvarnost Marijina začća. Božja svemogućnost povezuje izvanrednost i stvarnost.

Ono što prevodimo 'Ta Bogu ništa nije nemoguće', može biti drukčije prevedeno: 'svaka riječ koja dolazi od Boga bit će ostvarena'. Naime izraz *παν ρημα* u skladu s hebrejskom riječi *dabar* može biti preveden kao 'ništa'/nijedna stvar', ili kao 'nijedna riječ'. Budući da anđeo u kontekstu govori Mariji, bolje je prevesti 'nijedna riječ', premda valja imati na pameti da je Božja riječ u isto vrijeme i djelo.

Glagol koji prevodimo 'nije nemoguće' stoji u futururu: *αδυνατησει*. Ovaj futur ne smije biti preskočen ili zaobiđen kao da nije futur. Njime se smjera na ono što će se dogoditi upravo s Marijom. Nijedna riječ koja je izrečena Bogu neće biti nemoguća. Ovime se potiče i Mariju i čitatelja da ozbiljno računaju s Božjom moći.

Nakon anđelova pojašnjenja Marija definitivno prihvaća svoju ulogu službenice Gospodnje sa željom da se ostvari ono što je anđeo navijestio. Osim izražavanja Marijine potpune otvorenosti Gospodinu, izraz *η δούλη κυριου* označava Mariju kao onu koju Gospodin poziva za posebnu zadaću, a njezina želja *γενειτό μοι κατά το ρημα σου*.²⁸

²⁷ Usp. I. de la Potterie, *Maria nel mistero dell'alleanza*, Marietti, Genova, 1988., str. 60-61. Auktor se poziva na S. Zedda, *Colui che nascerà santo sarà chiamato Figlio di Dio*, u: RivBib 33 (1985), str. 29-43 i 167-189, gdje je ovo tumačenje filološki i gramatički utemeljeno.

²⁸ U grč. jeziku upotrijebljen je optativ-želja za ono što u latinskoj tradiciji poznajemo kao Marijin *fiat*. Na taj način izraženo je da Marijina reakcija nije jednostavno prihvaćanje ili podlaganje onome što Bog hoće, već radosna želja suradnje s onim što Bog smjera s njom.

GOSPEL OF INFANCY - JESUS' DESCENT

Summary

In this essay the author, starting from the fact that the Gospel of Jesus' infancy (GJI) doesn't belong to the essence of Gospel's announcement, analyses the reasons of this description and its integration in the Gospel's narration. He finds the answer to these questions in Luke's Prologue (Lk 1,1-4), where it is transparent that these descriptions also belong to the Church's announcement an attempt to discover the traces and signs of the person's greatness that is believed in after the Easter, already in his infancy.

The fundamental problem of GJI is its historicity. This problem can be easily solved by the exact comprehension of history, which is always the history interpreted in one key. The GJI is also the history interpreted in the key of the Beginnings of Church confession. This interpretation is justified by the peculiarity of christian tradition which is determined by the fidelity to Jesus and continuous actualisation of his life and activity.

In the context of Gospel's literary genre, which expresses the theological dimension of an event in a narrative way, GJI has, as its remarkability, the typological narration. In fact the salvation's events from latter history are illuminated by the salvation's events from former history in the Messianic key.

Observing the thematic congruency and the differences of Matthew's and Luke's presentation, the author limits himself to the analysis of Luke's GJI. First of all, he presents the episodes of the description and its structure using the literary criterion, and after that he analyses, in the exegetical way, the episode of the annunciation of Jesus's birth, observing some new accents in the interpretation: the peculiarity of Mary's maternity, the holiness of child's birth, the role of God's word and Mary's joyous and desirous collaboration with God.